

De voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

**Directoraat-Generaal
Openbaar Bestuur en
Democratische Rechtsstaat**
Directie Openbaar Bestuur en
Democratie

Datum
16 april 2024

Kenmerk
2024-0000085540

notitie

Notitie over de hoofdlijnen van de
kandidaatstellingsprocedure

1. Inleiding

In zijn advies over de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezingen van maart 2021 heeft de Kiesraad geadviseerd om de kandidaatstellingsprocedure in het verkiezingsproces te versterken. Naar aanleiding van dit advies heb ik de Kiesraad gevraagd om nader advies uit te brengen over hoe deze versterking vorm zou moeten krijgen. Dit advies van de Kiesraad is als onderdeel van de evaluatie van de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 naar de Kamer verstuurd.¹ Vervolgens heb ik de Kiesraad enkele nadere vragen gesteld. Op 11 januari jl. heeft de Kiesraad deze vragen beantwoord.² De voorstellen om deze procedure te versterken maken deel uit van de Verkiezingsagenda 2030.³

2. Samenvatting hoofdlijnennotitie

De belangrijkste punten van de hoofdlijnennotitie, die in de volgende paragrafen nader worden uitgewerkt zijn de volgende:

- Voor het indienen en beoordelen van lijsten en bijhorende documenten ten behoeve van de kandidaatstellingsprocedure wordt gebruik gemaakt van een digitaal hulpmiddel.
- Politieke partijen en individuele kandidaten krijgen toegang tot de voor hen relevante onderdelen van het digitaal hulpmiddel en kunnen daar de gevraagde informatie aanleveren en verifiëren of informatie correct en volledig is. Het klaarzetten en controleren van de stukken vindt plaats in een bij regelgeving vastgestelde periode, met als uiterste termijn dag 1 van de periode van kandidaatstelling.
- Het digitaal indienen van de kandidatenlijst kan alleen plaatsvinden indien het digitaal hulpmiddel aangeeft dat de stukken volledig zijn.
- Vanaf de tweede dag van de periode van kandidaatstelling start het centraal stembureau met het informeren van de politieke groeperingen over eventuele verzuimen.

¹ Kamerstukken II 2022/23, 35165 nr. 50, bijlage.

² De reactie van de Kiesraad is als bijlage bijgevoegd.

³ Kamerstukken II 2020/21, 35165, nr. 40, bijlage.

- Indien er verzuimen worden vastgesteld heeft de politieke partij vervolgens een nader te bepalen periode tot haar beschikking om deze verzuimen te herstellen.
- Na deze periode heeft het centraal stembureau nog uiterlijk 7 kalenderdagen om in een zitting te beslissen over toelating van de lijsten.
- Voor nieuwe politieke groeperingen geldt dat de termijn van 14 dagen voor het afleggen van ondersteuningsverklaringen wordt gehandhaafd.

3. Uitgangspunten aanpassing kandidaatstellingsprocedure.

De kandidaatstellingsprocedure omvat alle procedures voor het registreren van aanduidingen van politieke groeperingen, het afleggen van ondersteuningsverklaringen door kiesgerechtigden, het indienen van kandidatenlijsten en het controleren van deze stukken en de besluitvorming over toelating van de lijst en kandidaten door het centraal stembureau.

Een eventuele aanpassing van deze procedures en termijnen moet worden afgewogen tegen de waarborgen van het verkiezingsproces: transparantie, controleerbaarheid, integriteit, kiesgerechtigheid, stemvrijheid, stemgeheim, uniciteit en toegankelijkheid.⁴ Bij de herziening van de kandidaatstellingsprocedure stel ik daarnaast de volgende uitgangspunten vast:

- 1) Het proces moet zo worden ingericht dat politieke groeperingen die deel willen nemen aan een verkiezing geen onnodige administratieve obstakels ervaren.
- 2) De termijnen in de kandidaatstelling voor nieuwe partijen dienen zo veel mogelijk gelijk te zijn aan die voor politieke partijen die eerder (een) zetel(s) hebben verworven.
- 3) Waar mogelijk wordt ingezet op het digitaliseren van de kandidaatstellingsprocedure.

4. Ondersteuningsverklaringen en kandidatenlijsten

4.1 Digitale indiening ondersteuningsverklaring en kandidatenlijsten

De mogelijkheid tot digitale identificatie in de kandidaatstellingsprocedure heeft gevolgen voor het proces van indiening van ondersteuningsverklaringen. Dit betreft ten eerste het gegeven dat de mogelijkheid om ondersteuningsverklaringen digitaal af te leggen, de drempel voor het afgeven daarvan verlaagt. Aangezien ondersteuningsverklaringen bedoeld zijn om aan te tonen dat een politieke groepering over voldoende draagvlak van kiezers beschikt zal ik bij de voorbereiding van het wetsvoorstel bezien of het aantal benodigde ondersteuningsverklaringen moet worden verhoogd, om het drempelverlagende effect van de digitalisering te compenseren.⁵

Ten tweede betreft dit het gegeven dat in de situatie dat ondersteuningsverklaringen digitaal kunnen worden afgelegd, het risico op ronselen van dergelijke verklaringen wordt vergroot. De verklaringen worden

---

⁴ Commissie Korthals-Altes (2007), *Stemmen met Vertrouwen*, Kamerstukken II 2007/08, 31 200 nr. 5.

⁵ In het wetsvoorstel 'Met één stem meer keus', dat recent voor de tweede keer in consultatie is gebracht wordt reeds voorgesteld het aantal ondersteuningsverklaringen te verhogen. Mogelijk noopt de digitalisering van het kandidaatstellingsproces tot een verdere verhoging.

immers niet meer op het gemeentekantoor afgelegd, onder toezien oog van een ambtenaar. In verband daarmee heeft de Kiesraad in het advies van 11 mei 2022 voorgesteld om de mogelijkheid om een ondersteuningsverklaring in te trekken te introduceren. De Kiesraad komt hier in zijn nadere advies van 11 januari 2024 echter op terug. Een belangrijk argument hiervoor is dat de mogelijkheid van een intrekken onzekerheid creëert voor de politieke partijen en het hanteren van de termijnen ingewikkelder wordt. Ik hecht er belang aan om ook hier te procedure waar mogelijk te vereenvoudigen. Ik neem dit advies van de Kiesraad daarom over. Bij de verdere voorbereiding van het wetsvoorstel zal ik bezien of er nadere maatregelen nodig zijn om ronselen van ondersteuningsverklaringen te voorkomen. Voorts neem ik het advies van de Kiesraad van 11 januari jl. over en zie ik af van de introductie van de mogelijkheid van het intrekken van ondersteuningsverklaringen. In de toelichting van het wetsvoorstel zal ik ingaan op de vraag welke gevolgen dit zal hebben voor het aantal benodigde ondersteuningsverklaringen.

Kenmerk
2024-0000085540

4.2 Termijnen voor het afleggen van ondersteuningsverklaringen en het inleveren en controleren van de kandidatenlijsten

Op de dag van kandidaatstelling (volgens de Kieswet volgt 44 dagen later de stemming) moeten de politieke groeperingen die deel willen nemen aan de verkiezing hun kandidatenlijst inleveren. De daaropvolgende dag controleert het centraal stembureau de door de politieke groeperingen ingeleverde documenten op verzuimen. Vervolgens heeft de politieke groepering nog twee dagen om geconstateerde verzuimen te herstellen. Op de derde dag na de dag van kandidaatstelling stelt het centraal stembureau in een openbare zitting de geldigheid van de lijsten en de toelating van de daarop vermelde kandidaten vast.⁶ Politieke groeperingen die voor het eerst meedoen aan de verkiezingen, of bij de voorgaande verkiezingen geen zetel hebben gehaald moeten daarnaast voor iedere kieskring waarvoor de lijst wordt ingeleverd ondersteuningsverklaringen overleggen. In de volgende alinea's ga ik puntsgewijs in op de onderdelen van het proces die versterkt en/of vereenvoudigd kunnen worden.

Termijnen inleveren kandidatenlijsten

De Kiesraad heeft geconstateerd dat relatief veel ingediende lijsten verzuimen bevatten en dat de wettelijke termijnen het centraal stembureau te weinig tijd bieden om de lijsten te controleren en, vervolgens, de politieke groeperingen om de verzuimen te herstellen. De Kiesraad adviseert daarom om een "periode van kandidaatstelling" in te voeren. Politieke groeperingen dienen bij de start van deze periode de lijst en bijbehorende documenten in, waarna het centraal stembureau deze controleert vóór een in de wet vastgesteld moment. Indien de politieke groepering verzuimen moet herstellen kan zij dat gedurende de resterende periode van de kandidaatstelling doen. De Kiesraad stelt voor dat het centraal stembureau op dag 5 van de periode van kandidaatstelling politieke groeperingen informeert over eventuele verzuimen. Vervolgens krijgen de groeperingen 7 dagen de tijd om deze verzuimen te herstellen. Het centraal stembureau krijgt hierdoor meer tijd om de ingediende lijsten te controleren op verzuimen en de politieke groeperingen krijgen meer tijd om vastgestelde verzuimen te herstellen. Ik ben van mening dat deze voorstellen van de Kiesraad een verbetering zijn in vergelijking met de huidige situatie en ik neem deze daarom over.

---

⁶ Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen, Stb, 2022, nr. 292.

Termijn zitting centraal stembureau

Na afloop van de periode van kandidaatstelling moeten de ingeleverde documenten door het centraal stembureau worden gecontroleerd. De Kiesraad adviseert om de termijn van deze procedure te verlengen van uiterlijk 4 – naar uiterlijk 7 dagen. Zo krijgt het centraal stembureau meer tijd voor de beoordeling van de ontvangen documenten en het opvangen van eventuele calamiteiten, die mogelijk invloed hebben op de beschikbaarheid van de digitale voorzieningen. Ik neem dit advies van de Kiesraad over.

Kenmerk
2024-0000085540

Termijn indienen ondersteuningsverklaringen

Het is van belang dat iedereen die een ondersteuningsverklaring af wil leggen daar voldoende tijd voor heeft. Tegelijkertijd moet de uitvoeringslast voor gemeenten zoveel mogelijk worden beperkt. Ik ben daarom voornemens om de huidige termijn van 14 kalenderdagen voor het afleggen van een ondersteuningsverklaring te handhaven. Een politieke groepering die mee wil doen met een verkiezing moet de kandidatenlijst al voorafgaand aan de periode voor het afleggen van ondersteuningsverklaringen bekend maken (in paragraaf 7.2. wordt toegelicht waarom dit op dat moment nodig is). Wanneer de periode waarbinnen ondersteuningsverklaringen kunnen worden afgelegd substantieel wordt verlengd, betekent dit dat er minder tijd is voor nieuwe politieke groeperingen om de lijst op te stellen. Dit wringt in het bijzonder bij een tussentijdse Tweede Kamerverkiezing. Verlenging van de termijn voor het afleggen van ondersteuningsverklaringen naar 28 dagen, zoals onder de tijdelijke Wet verkiezingen COVID-19, acht ik niet wenselijk.⁷ In de evaluatie van de gemeenteraadsverkiezingen 2022 kwam naar voren dat hier slechts in relatief beperkte mate gebruik van werd gemaakt en dat de drukte zich vooral concentreerde aan het einde van de termijn.⁸ Ook kan verondersteld worden dat het digitaal afleggen van een ondersteuningsverklaring eenvoudiger is. Ik zie daarom geen meerwaarde in het verlengen van deze termijn.

4.3. Terinzagelegging van ondersteuningsverklaringen en kandidatenlijsten

Ondersteuningsverklaringen

De Kieswet regelt dat ondersteuningsverklaringen ter inzage moeten worden gelegd bij het centraal stembureau. Het idee daarachter is dat dit de controleerbaarheid van het verkiezingsproces vergroot. De introductie van de mogelijkheid tot het digitaal afleggen van ondersteuningsverklaringen roept de vraag op of ondersteuningsverklaringen ook digitaal beschikbaar zouden moeten worden gemaakt. Vanuit het oogpunt van transparantie en controleerbaarheid van het verkiezingsproces valt hier veel voor te zeggen. De keerzijde hiervan is echter dat dit een risico creëert op ongewenste publieke zichtbaarheid en het zogeheten "doxing".⁹ Gelet op deze risico's ben ik voornemens om de digitale publicatie van ondersteuningsverklaringen zonder persoonsgegevens plaats te laten vinden. Daarbij zullen alleen de nummers toegekend aan de ondersteuningsverklaringen worden vermeld. Voor het centraal stembureau moet het uiteraard wel mogelijk blijven om te controleren dat het gaat om unieke ondersteuningsverklaringen. Dit betekent dat het centraal stembureau wel toegang heeft tot de gegevens van de indiener van de ondersteuningsverklaring. In de nadere uitwerking van deze voorgestelde wijziging zal ook een *privacy impact assessment* worden uitgevoerd.

⁷ Tijdelijke wet verkiezingen covid-19, Stb. 2020, nr. 426.

⁸ Kamerstukken II, 2022/23, 35165 nr. 50, bijlage.

⁹ Met doxing wordt het publiceren van persoonsgegevens bedoeld.

Kandidatenlijsten

In de nieuwe procedure worden de kandidatenlijsten digitaal aangeleverd. In lijn daarmee worden de kandidatenlijsten ook digitaal ter inzage gelegd. Dit wordt meegenomen in het wetsvoorstel ter versterking van de kandidaatstellingsprocedure.

Kenmerk
2024-0000085540

4.4. *Tijdljn*

Uit de volgende tijdljn blijkt hoe de aangepaste termijnen er in de praktijk uit zouden kunnen zien en hoe deze periode eruit zou hebben gezien, indien deze bij de Tweede Kamerverkiezing 2023 reeds van toepassing zou zijn geweest.¹⁰

<i>Dag</i>	<i>Fase</i>	<i>Toegepast op TK23</i>
86	Uiterste datum registratie van aanduidingen	28-8 (was 28-8)
64	Start afleggen ondersteuningsverklaringen	19-9 (was 25-9)
61	Start periode kandidaatstelling	22-9
	<i>controle stukken door CSB; herstel verzuimen door partijen (incl. afleggen ondersteuningsverklaringen)</i>	22-9 t/m 2-10 (was voorinlevering 27-9 t/m 6-10)
50	Einde periode KS. 'Dag van kandidaatstelling'	3-10 (was 9-10)
	<i>CSB beoordeelt definitieve stukken; geen herstel van verzuimen meer</i>	4-10 t/m 9-10
43	Zitting CSB; besluit over kandidatenlijsten	10-10 (was 13-10)
40	Beroep bij RvS	14-10 (was 17-10)
34	Uitspraak RvS	19-10 (was 23-10)
0	Dag van stemming	22-11

Bij de verdere uitwerking van het voorstel zal ik bezien of voor de andere termijnen in het verkiezingsproces, zoals voor de uitslagvaststelling en het verzenden van de stempas, meer ruimte nodig en mogelijk is. Een belangrijk uitgangspunt hierbij is dat het gehele verkiezingsproces niet langer zal duren dan nu het geval is en waar mogelijk op onderdelen zal worden ingekort. Ik teken hierbij aan dat gelet op de noodzakelijke zorgvuldigheid die iedere stap in het proces vergt de eventuele tijds winst beperkt zal zijn.

5. Aanduiding en logo

5.1. *Registratie aanduiding*

De eerste stap in de kandidaatstellingsprocedure is het registreren van een aanduiding.¹¹ Om deel te kunnen nemen aan een verkiezing moet een aanduiding uiterlijk 42 dagen voor de dag van de kandidaatstelling worden geregistreerd. Hoewel in praktijk het overgrote deel van de politieke groeperingen met een aanduiding van de kandidatenlijst aan verkiezingen deelneemt, kan het voorkomen dat een politieke groepering een kandidatenlijst inlevert zonder een aanduiding te hebben geregistreerd. Ook kan het gebeuren dat een aanduiding wordt geweigerd omdat zij niet aan de voorwaarden in de Kieswet voldoet, terwijl er onvoldoende tijd is om een andere aanduiding te registreren. In beide situaties wordt dan alleen het door het centraal stembureau aan de lijst toegekende nummer op het stembiljet vermeld. De plek op het stembiljet waar normaliter de aanduiding vermeld wordt, blijft leeg.

¹⁰ Reactie Kiesraad op vragen BZK inzake digitalisering kandidaatstelling, pagina 6.

¹¹ Met aanduiding wordt de partijnaam bedoeld.

De Kiesraad merkt in zijn advies op dat de afwezigheid van een aanduiding op het stembiljet verwarring kan veroorzaken, omdat de kiezer zou kunnen denken dat er een drukfout op het stembiljet is gemaakt. De Kiesraad adviseert daarom om altijd een aanduiding op te nemen op het stembiljet. In de situatie dat geen aanduiding is geregistreerd kan de achternaam van de eerste kandidaat op de kieslijst als aanduiding bovenaan de lijst te plaatsen. Ik neem dit advies van de Kiesraad over. Voorts stel ik voor om naast de achternaam ook de initialen en de roepnaam op te nemen. Hierdoor wordt verwarring voorkomen in situaties waarbij meerdere kandidaten dezelfde achternaam dragen. In het geval dat in verschillende kieskringen verschillende personen als eerste op de lijst vermeld staan stel ik voor om de naam te gebruiken van de persoon die in de meeste kieskringen als eerste vermeld wordt.

5.2. *Het afkorten van aanduidingen na samenvoeging*

Een politieke groepering die een kandidatenlijst inlevert, kan verzoeken meerdere aanduidingen boven de kandidatenlijst te vermelden. Omdat de samenvoeging niet meer dan 35 tekens mag bevatten, kunnen politieke groeperingen de aanduiding afkorten. Dit kan tot verwarring bij de kiezer leiden. In de Kieswet is nu echter niet geregeld dat een dergelijke afkorting kan worden beoordeeld door het centraal stembureau. De Kiesraad adviseert in het evaluatieadvies over de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 daarom in de Kieswet de mogelijkheid op te nemen dat het centraal stembureau een gekozen afkorting van samenvoegingen ambtshalve kan aanpassen.¹² De Kiesraad wijst ook op het belang dat aanduidingen zelfstandig te onderscheiden zijn. De Kiesraad adviseert daarom te verplichten dat tussen samengevoegde aanduidingen een leesteken zal worden opgenomen en om het centraal stembureau de mogelijkheid te bieden dit ambtshalve te corrigeren.

Ik vind het van belang dat het stembiljet zo toegankelijk en duidelijk mogelijk is voor de kiezer. Indien een afgekorte aanduiding verwarring zou kunnen veroorzaken bij de kiezer vermindert dit de toegankelijkheid van het stembiljet. Ik ben dan ook voornemens in de Kieswet op te nemen dat het centraal stembureau een gekozen afkorting kan afwijzen indien die overeenstemt met een andere aanduiding of anderszins misleidend is. De gekozen afkorting wordt daarmee een verzuim dat binnen de daarvoor vastgestelde termijn nog hersteld kan worden door de politieke groepering.

5.3. *De doorwerking van een reeds geregistreerde aanduiding*

De Kieswet bepaalt dat een politieke groepering die op landelijk of provinciaal niveau een aanduiding registreert, deze aanduiding ook op gemeentelijk niveau kan toepassen. Dit wordt doorwerking genoemd. De politieke groepering kan er echter ook voor kiezen om een aanduiding te registreren bij het gemeentelijk centraal stembureau. De Kiesraad wijst erop dat het binnen de huidige Kieswet mogelijk is dat een groepering op gemeentelijk niveau zowel onder een gemeentelijk geregistreerde aanduiding als met een landelijk of provinciaal geregistreerde aanduiding kan meedoen. Hierdoor is het mogelijk dat een groepering meerdere keren op het stembiljet kan komen te staan. De Kiesraad vindt dit onwenselijk en adviseert om in gevallen waar een groepering op gemeentelijk niveau reeds een aanduiding heeft geregistreerd de doorwerking van de landelijke of provinciale aanduiding tegen te houden. Ik ben dit met de

---

¹² Kamerstukken II 2022/23, 35165 nr. 50, bijlage.

Kiesraad eens en ga bezien op welke wijze dit advies in het wetsvoorstel kan worden geoperationaliseerd.

Kenmerk
2024-0000085540

6. Verminderen uitvoeringslasten

6.1. Controle kandidaatstelling via digitaal hulpmiddel

In de Kieswet is bepaald dat 44 kalenderdagen na de kandidaatstelling, de stemming plaatsvindt. Op de dag van kandidaatstelling moeten de kandidatenlijsten van politieke groeperingen met bijbehorende stukken in persoon en op papier worden ingeleverd bij het centraal stembureau.

De betrekkelijk krappe wettelijke termijnen voor het controleren van de ingeleverde stukken en het grote aantal lijsten dat wordt ingediend, brengen de nodige uitvoeringslasten met zich mee voor het centraal stembureau. Ook is, zoals de Kiesraad in zijn advies aangeeft, de kwaliteit van de ingeleverde stukken een punt van zorg. Zo bevatte 85% van de lijsten die door politieke groeperingen werden ingeleverd voor de Tweede Kamerverkiezing van 2021 verzuimen.¹³ Bij de Tweede Kamerverkiezing van 2023 werden door de Kiesraad, als centraal stembureau, verzuimen geconstateerd bij 15 van de 29 politieke groeperingen die een kandidatenlijst hadden ingeleverd.¹⁴

De Kiesraad stelt daarom in zijn advies dat het uitgangspunt zou moeten zijn dat politieke groeperingen vóór het inleveren van de lijsten zelf een controle uitvoeren om na te gaan of er verzuimen zijn. De Kiesraad adviseert om deze controle te laten plaatsvinden via een digitaal hulpmiddel. Politieke partijen en individuele kandidaten krijgen toegang tot de voor hen relevante onderdelen van het digitaal hulpmiddel en kunnen daar informatie aanleveren en verifiëren of alle velden zijn ingevuld en de benodigde stukken zijn aangeleverd. Het klaarzetten en controleren van de (volledigheid van de) aangeleverde informatie kan plaatsvinden in een in het Kiesbesluit vastgestelde periode voorafgaand aan het moment waarop de lijst moet worden ingediend. Deze periode moet ruim genoeg zijn om politieke partijen voldoende gelegenheid te bieden om eventuele verzuimen te herstellen. Vervolgens kan de uiteindelijke indiening van de kandidatenlijst enkel plaatsvinden indien het digitaal hulpmiddel bevestigt dat de aangeleverde informatie volledig is. Aan de conclusie van het digitaal hulpmiddel over de volledigheid kan door de politieke partijen overigens geen rechten worden ontleend over de geldigheid van de ingediende lijst. Na indiening toetst het centraal stembureau inhoudelijk de volledigheid en correctheid van de aangeleverde informatie en stelt het de geldigheid van de ingediende lijst vast. Ook toetst het centraal stembureau de gegevens van de kandidaten aan de BRP.

Ik onderschrijf het advies van de Kiesraad, dat door de controle via het digitaal hulpmiddel de procedure van kandidaatstelling verder wordt versterkt. Ik ben daarom voornemens om in de Kieswet vast te leggen dat voor deze procedure een systeem van digitaal verkeer gaat gelden, met een terugvaloptie naar papier in het geval van een calamiteit.

6.2. Gegevens kandidaten op ondersteuningsverklaring

---

¹³ Kamerstukken II, 2022/23, 35165 nr. 50, bijlage.

¹⁴Kiesraad: <https://www.kiesraad.nl/adviezen-en-publicaties/proces-verbalen/2023/10/13/proces-verbaal-over-geldigheid-en-nummering-kandidatenlijsten-tweede-kamerverkiezing-2023>

Volgens de Kieswet moeten kandidaten op een ondersteuningsverklaring op dezelfde wijze en in dezelfde volgorde vermeld worden als op de lijst ingediend door de politieke partij. Dit brengt veel handelingen voor kiezers en politieke groeperingen en uitvoeringslasten voor het centraal stembureau met zich mee. De Kiesraad adviseert daarom om de namen van de kandidaten niet langer op te ondersteuningsverklaring te vermelden. Ik onderschrijf dit voorstel van de Kiesraad. Ik ben daarom voornemens om deze verplichting in de Kieswet te laten vervallen. In plaats daarvan moet de kiezer op de ondersteuningsverklaring aangeven kennis te hebben genomen van de lijst zoals voorgesteld door de partij.

Kenmerk
2024-0000085540

6.3. Vermindering aan te leveren documentatie

Naast de kandidatenlijst, dienen politieke groeperingen nog een aantal ondersteunende stukken aan te leveren op de dag van kandidaatstelling. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om een schriftelijke verklaring van iedere kandidaat op de lijst, waarin deze kandidaat aangeeft in te stemmen met de kandidaatstelling voor de kieskring(en) waarvoor de lijst is ingeleverd en een kopie van een geldig identiteitsdocument voor iedere kandidaat. Het centraal stembureau moet deze documenten controleren en ontvangt daarmee een grote hoeveelheid stukken die het binnen een beperkte termijn moet controleren. De Kiesraad adviseert deze procedure te vereenvoudigen door het aantal aan te leveren documenten en gegevens te beperken tot de stukken die strikt noodzakelijk zijn om de lijst te kunnen beoordelen.

De Kiesraad adviseert in dit kader om kandidaten via een digitaal inlogmiddel hun gegevens te laten controleren en in te laten stemmen met hun kandidatuur. De gegevens worden vergeleken met de registratie van de desbetreffende kandidaat in de BRP, en indien die gegevens niet overeenkomen kan de kandidaatstelling niet worden voltooid. Voor kandidaten die niet ingeschreven staan in de BRP moet een aparte voorziening worden getroffen. Voor deze kandidaten moet de mogelijkheid bestaan om met een digitaal hulpmiddel een digitale kopie van het identiteitsbewijs aan te leveren. Indien het digitaal hulpmiddel vanwege een calamiteit niet beschikbaar is zal de aanlevering van instemmingsverklaringen en een kopie van het identiteitsbewijs fysiek en op papier plaatsvinden. Ik neem deze adviezen van de Kiesraad over in het wetsvoorstel over de versterkte kandidaatstellingsprocedure.

6.4. Vermelden kandidaten op kandidatenlijst

In zijn evaluatieadvies naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen wijst de Kiesraad erop dat de manier waarop kandidaten op de kandidatenlijst moeten worden vermeld niet exact geregeld is in het Kiesbesluit. Zij adviseert daarom om dit voor alle verkiezingen gedetailleerder te regelen. Het gaat daarbij om voorschriften zoals het plaatsen van een punt na een voorletter en het altijd vermelden van alle voorletters van de kandidaat. Ik ben het met de Kiesraad eens dat het wenselijk is om het Kiesbesluit aan te passen en ik zal dit in overleg met de Kiesraad gaan doen.

6.5. Betalingsbewijs waarborgsom

Een politieke groepering die voor het eerst meedoet aan de verkiezingen, of bij de vorige verkiezing geen zetel heeft behaald, moet voor de kandidaatstelling een waarborgsom betalen. De uiterste termijn voor het betalen van deze waarborgsom is 14 kalenderdagen voor de dag van de kandidaatstelling.

Nadat de waarborgsom is ontvangen wordt er een betaalbewijs aan de politieke groepering verstrekt. Dit betaalbewijs wordt vervolgens samen met de kandidatenlijst ingeleverd op de dag van de kandidaatstelling.

Kenmerk
2024-0000085540

De Kiesraad heeft geadviseerd om het betalingsbewijs te laten vervallen. In plaats daarvan zou de politieke groepering het centraal stembureau moeten melden vanuit welke bankrekening de waarborgsom is betaald, waarna het centraal stembureau dit controleert.

Ik ben van mening dat de huidige procedure kan worden vereenvoudigd en de uitvoeringslasten kunnen worden beperkt. Ik ben daarom voornemens om deze procedure waar mogelijk te digitaliseren. Ook stel ik voor om de termijn voor het betalen van de waarborgsom gelijk te trekken met de termijn voor het indienen van de kandidatenlijst en de bijbehorende stukken. Dit betekent concreet dat de uiterste termijn voor het betalen van de waarborgsom wordt gesteld op de eerste dag van de periode van kandidaatstelling.

7. Digitale identificatie

In de kandidaatstellingsprocedure moeten de kiezers en/of kandidaten zich op enkele momenten in persoon of met (een kopie van) een geldig identiteitsdocument identificeren. Dit geldt voor kiesgerechtigden die een kandidatenlijst indienen en voor kiesgerechtigden die bij het gemeenteloket een ondersteuningsverklaring in willen dienen. Ook moeten politieke groeperingen een kopie van een geldig identiteitsdocument overleggen van iedere kandidaat die zij op hun kieslijst op willen nemen. Dit proces vindt nu grotendeels op papier plaats, hetgeen een grote uitvoeringslast voor politieke groeperingen en het centraal stembureau is. Ik ben voornemens om deze uitvoeringslast te verminderen en waar mogelijk het proces te digitaliseren.

Vanzelfsprekend blijft het hierbij van groot belang dat de betrouwbaarheid van dit proces op ten minste hetzelfde niveau blijft als in het huidige (papieren) proces. Ik stel daarom voor om bij het digitaal identificeren van kandidaten, de personen die een lijst indienen en het afleggen van ondersteuningsverklaringen gebruik te maken van een elektronisch identificatiemiddel. Ik streef hierbij naar minimaal het betrouwbaarheidsniveau "substantieel", zoals bepaald in de Wet digitale overheid (Wdo). Op dit betrouwbaarheidsniveau is om de veiligheid en de privacy te waarborgen een eenmalige ID-check van een paspoort, rijbewijs of identiteitskaart nodig in DigiD. In lijn met de systematiek van de Wdo, zal ik het betrouwbaarheidsniveau van het inlogmiddel niet vastleggen in de Kieswet, maar stel ik voor om de Kiesraad dit niveau te laten bepalen op basis van de Regeling betrouwbaarheidsniveaus Wdo.¹⁵ Door het op deze manier in de Kieswet op te nemen kan het beveiligingsniveau van het inlogmiddel meegroeien met nieuwe ontwikkelingen.

Hoewel het digitaal indienen van een ondersteuningsverklaring in veel opzichten een verbetering is, kan het ook een drempel vormen voor kiezers die minder

---

¹⁵ Kamerstukken I, 2021/22, 34972.

digitaal vaardig zijn, of die geen gebruik (willen) maken van elektronische identificatiemiddelen. De Kiesraad benoemt in dit kader in zijn advies dat er twee fysieke terugvalopties mogelijk zijn voor kiezers, namelijk 'per post' of 'aan het gemeenteloket'. Ik ben van mening dat kan worden volstaan met het gemeenteloket als terugvaloptie. Deze optie wordt momenteel ook toegepast en biedt in vergelijking met het proces via de post meer zekerheid aan kiezers, partijen en gemeenten over het tijdig ontvangen van stukken. Deze terugvaloptie kan ook worden benut indien het digitale proces (tijdelijk) niet beschikbaar is en kan voor zowel de kiezers als de kandidaten gelden.

Kenmerk
2024-0000085540

8. Verkiezing voor de leden van de Kiescolleges, de Eerste Kamer, het Europees Parlement en tussentijdse verkiezingen

In de Kieswet zijn een aantal specifieke voorzieningen opgenomen voor de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer, het Europees Parlement en de Kiescolleges. Ik ben voornemens om de versterkte kandidaatstellingsprocedure waar mogelijk ook van toepassing te laten zijn op deze verkiezingen. In de nadere uitwerking van het wetsvoorstel ter versterking van de kandidaatstellingsprocedure zal worden toegelicht hoe de versterkte procedure van toepassing zal zijn op deze verkiezingen en welke uitzonderingen of aanpassingen daartoe nodig zijn.

Bij tussentijdse verkiezingen is het van belang dat politieke groeperingen voldoende ruimte wordt geboden om de nodige voorbereidingen te treffen, zoals het registreren van een aanduiding of logo. De voorstellen ter versterking van de kandidaatstellingsprocedure verlengen de termijn tussen het moment waarop de kandidatenlijst voor het eerst wordt ingediend en de dag van eerste samenkomst van 57 naar 71 dagen. Deze verlenging betekent dat het ontbindingsbesluit eerder geslagen dient te worden. De driemaandentermijn in de Grondwet (artikel 64) staat daar niet aan in de weg: zo lang het ontbindingsbesluit maar wordt geslagen voor de dag van kandidaatstelling en de eerste samenkomst plaatsvindt binnen 3 maanden na de dagtekening van het ontbindingsbesluit, is dit in lijn met de Grondwet.

9. Proces

Gedurende de voorbereiding van deze notitie heb ik gesproken met o.a. vertegenwoordigers van de VNG, de NVVB, de Kiesraad en politieke partijen. Bij de voorbereiding van het navolgende wetsvoorstel zal ik dit wederom doen. Ik streef ernaar om dit wetsvoorstel in 2025 in consultatie te brengen.

Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

Hugo de Jonge